

ta yayımlanmış, S. Allûş (Ichoua Sylvain Al-louche) dikkatsizce yapılan bu neşirdeki hata ve eksiklikleri gidermek amacıyla sonuna bir fihrist ekleyerek eserin yeni bir neşirini gerçekleştirmiştir (Rabat 1936). Ancak bunda da bazı yanlış ve eksikliklerin bulunduğu görüldüğünden kitap Süheyl ez-Zekkâr ve Abdülkâdir Zimâme tarafından önceliklere göre daha ciddi bir inceleme yapılarak üçüncü defa yayımlanmıştır (Dârûlbeyzâ 1399/1979).

Ambrosio Huici Miranda, daha XVII. yüzyılda İspanyolca'ya çevrilen *el-Hulelî'l-mevşiyîye*'nin değişik nüshalarını gözden geçirerek eseri yeniden bu dile çevirmiş, bu tercüme "Colección de crónicas árabes de la Reconquista" serisinin ilk cildi olarak yayımlanmıştır (*Al-Hulal al-Mawşiyâ, cronica árabes de las dinastias almorávide, almohade y benî merîn, Té-tuán* 1951).

BİBLİYOGRAFYA :

el-Hulelî'l-mevşiyîye fî zikri'l-aḥbâri'l-Mer-râküşiyîye (nşr. Süheyl Zekkâr – Abdülkâdir Zimâme), Rabat 1399/1979, tür.yer., ayrıca bk. neşredenlerin mukaddimesi; İbnü'l-Muvakkit, *es-Sa'âdetü'l-ebediyye*, Rabat, ts., II, 177; Abbâs b. İbrahim, *el-İ'lâm*, Fas 1936, I, 23; G. Palencia, *Târîḥu'l-fikri'l-Endelüstî* (trc. Hüseyin Münis), Kahire 1955, s. 252; R. Brunschwing, "Al-Ḥulal al-Mawşiyâ", *Arabic and Islamic Studies*, Leiden 1965, s. 147-155; Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîḥu'l-Mağrib fî'l-ʿaşri'l-İslâmî*, İskenderiye, ts. (Müessesetü Şebâbi'l-Câmîa), s. 23-24; "Al-Ḥulal al-Mawşiyâ", *IC*, XIII/1 (1939), s. 121-122; Ahmed Muhtâr el-Abbâdî, "Dirâse ḥavle Kitâbi'l-Hulelî'l-mevşiyîye", *Tatvân*, V, Fas 1960, s. 139 vd.; R. Basset, "Hulel", *IA*, V/1, s. 582-583; A. Huici Miranda, "al-Ḥulal al-Mawşiyâ", *El*² (İng.), III, 570.

MEHMET ÖZDEMİR

HÜLÎ, Emîn (أمين الخولى)

Emîn b. İbrâhîm b. Abdilbâki el-Hülî
(1895-1966)

Yenilikçi görüşleriyle tanınan
Mısırlı âlim.

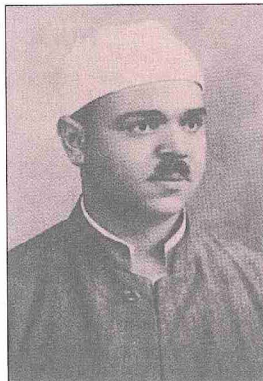
Mısır'da Menûfiye'nin Eşmûn kasabasına bağlı Şûşây köyünde doğdu. Bazı kaynaklarda nisbesi Havlî şeklinde kaydedilmektedir (Ziriklî, II, 16; *Mu'cemü esmâ'î'l-ʿArab*, I, 547). Tahsiline Kahire'de dayısının yanında başladı. Çeşitli medreselerde okuduktan sonra Medresetü'l-kazâi's-şer'î'ye girdi. Burada öğrenci iken İngiliz idaresine karşı başlatılan halk ayaklanmasında (1919) faal rol aldı. 1920'da Medresetü'l-kazâi's-şer'î'den mezun oldu. Aynı yıl bu okula hoca tayin edildi ve okulun yayımlamakta olduğu derginin başına ge-

tirildi. Üç yıl sonra Roma elçiliğine imam olarak gönderildi. Daha sonra aynı görevi Berlin elçiliğinde sürdürdü. Mısır'a dönünce (1927) Ezher Üniversitesi'ne, bir yıl sonra da Kahire (Mısır) Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ne hoca olarak tayin edildi. Burada müderris yardımcısı, doçent ve profesör oldu; Arapça ve Doğu Dilleri Bölümü başkanlığı ve fakülte dekanlığı görevlerinde bulundu. 1953'te Dârü'l-kütübî'l-Mısıriyye'ye teknik danışman olarak tayin edildi. Vizâretü't-terbiyye ve't-ta'lim'in kültür işleri idaresinde genel müdür iken emekliye ayrıldı (1955).

1961 yılında Kahire Arap Dil Akademisi'ne üye seçilen Hülî 1936'da Brüksel'de toplanan VI. Milletlerarası Dinler Tarihi Kongresi'ne, 1954'te İstanbul'da, 1957'de Münih ve 1960'ta Moskova'da toplanan müsteşrikler kongrelerine Mısır'ı temsilen katıldı. Öğrencilerinin 1956 yılında yayımlamaya başladığı *el-Edeb* adlı derginin başyazarlığını vefatına kadar sürdürdü.

Âlim ve araştırmacı yazar Âişe Abdurrahman (Bintü's-Şâti') ile evli olan Emîn el-Hülî 9 Mart 1966'da Kahire'de öldü ve Şûşây'a defnedildi. Doğumunun 100. yılı münasebetiyle 1995 yılında Menûfiye Üniversitesi ve el-Hareketü's-sekâfiyye adlı kuruluş tarafından birer anma günü düzenlendi. *el-Ehrâm* gazetesiyle *el-Edeb* dergisi yine bu münasebetle onunla ilgili makalelerin yanında yayımlanmamış bazı yazı ve eserlerini de neşretti. Dubâi'de yayımlanan *el-Müntedâ* dergisi de Şevval 1416 (Mart 1996) tarihli 152. sayısında derginin yarısını onunla ilgili yazılara ayırdı.

Hülî, Roma ve Berlin'de görev yaptığı yıllarda İtalyanca ve Almanca öğrendi. İlmî çalışmalarında Batı'da öğrendiği modern araştırma metotlarından yararlandı, talebelerini de bu metotları kullanmaya teşvik etti. Mısır'ın ilmî, edebî ve fikrî hayatında etkili olan birçok öğrenci yetiş-tirdi.

Emîn el-Hülî

Arap dili ve edebiyatı ile tefsir metodu-na dair yeni görüşler ileri süren Hülî'nin Kur'an'da yer alan kıssalar hakkındaki fikirleri büyük tepki uyandırmıştır. Doktora öğrencisi Muhammed Ahmed Halefullah, *el-Fennü'l-kaşâşî fi'l-Ḥur'âni'l-Ke-rîm* adlı tezinde Kur'an'ın birçok kıssayı temsil ve ibret amacıyla zikrettiğini, bunları tarihte yaşanmış olaylar olarak kabul etmenin tarihî gerçeklere uymayabileceğini ileri sürdü. Zira Kur'an'ın amacı tarihî gerçekleri ortaya koymak değil insanları irşad etmektir. Büyük tepkilere yol açan bu iddialar Mısır Parlamentosu'na kadar aksetti. Yazdığı önsözde Halefullah'a katıldığını belirten Hülî kürsüden uzaklaştırıldı, tez de reddedildi.

İlmî tefsire karşı olan Emîn el-Hülî, tefsirin daha çok Kur'an'ın i'câzının ortaya çıkmasını ve insanların hidayetine, insanî ve ahlâkî bir hayat kurmalarına yardımcı olacak şekilde yapılması gerektiğini savunmuş, *et-Tefsîr me'âlimü ḥayâtihi ve menhecühü'l-yevm* adlı eserinde ilmî tefsiri benimseyenleri şiddetle eleştirmiştir. Tefsire dair müstakil bir eser yazmamış, bu konudaki görüşlerini özellikle "min hedyi'l-Kur'an" başlıklı radyo konuşmalarında anlatmaya çalışmıştır. Hülî dil, edebiyat, tefsir ve belâğata dair görüşlerini, verdiği konferans ve yazdığı makalelerden oluşan *Menâcîhü tecdîd* (Kahire 1961) adlı eserinde ortaya koymuştur.

Eserleri. A) Dil ve Edebiyat. *el-Belâğatü'l-ʿArabiyye ve eserü'l-felsefeti fihâ* (Kahire 1931); *el-Belâğa ve ʿilmü'n-nefs* (Kahire 1939); *Fi'l-edebî'l-Mısrî fikr ve menhec* (Kahire 1943); *Fennü'l-kavîl* (Kahire 1947); *Dirâse fî edebî'l-luğati'l-ʿArabiyye bi-Mısr fi'n-nıṣfi'l-evvel mine'l-karnî'l-ʿişrîn* (Kahire 1952); *Müşki-letü ḥayâtine'l-luğaviyye* (Kahire 1958); *Menâhicü tecdîd fi'n-naḥv ve'l-belâğa ve't-tefsîr ve'l-edeb* (Kahire 1961); *Şıla beyne'n-Nîl ve'l-Folca* ([Volga], Kahire 1964).

B) Din. *Şilatü'l-İslâm bi-ıslâhi'l-Mesîhiyye (Te'sürü'l-İslâm fî ıslâhi'l-Protes-tentî*, Kahire 1939; 1936'da Brüksel'de toplanan VI. Milletlerarası Dinler Tarihi Kongresi'ne İtalyanca olarak sunduğu tebliğinin Arapça tercümesidir); *et-Tefsîr me'âlimü ḥayâtihi ve menhecühü'l-yevm* (Kahire 1944); *el-Âdâbü'd-diniyye ve'l-ictimâ'iyye li'l-medârisi's-sâne-viyye* (Kahire 1955, diğer yazarlarla birlikte); *Min hedyi'l-Ḥur'ân el-kâdetü ve'r-rusûl* (Kahire 1959); *Min hedyi'l-Ḥur'ân fî ramazân* (Kahire 1961); *Min hedyi'l-Ḥur'ân fî emvâlihîm mişâliyye*

ye lâ mezhebiyye (Kahire 1963); *el-Müceddidün fi'l-İslâm* (Kahire 1965) (Hülî bu eserde teccidin mâna ve şartlarını, dinin hangi konularında teccidin yapılabileceğini açıkladıktan sonra başlangıçtan Süyûtî'ye kadar olan teccid faaliyetlerini Süyûtî'nin *et-Tenbî'e* adlı eserine dayanarak, Süyûtî'den kendi zamanına kadarki faaliyetleri ise Muhammed el-Merâgî'nin *Buğyetü'l-muktedin* adlı kitabını esas alarak anlatmıştır); *et-Tefsîr neş'e-tühû, tederrucühû ve tetavvuruhû* (nşr. İbrâhim Hurşîd, Kahire 1982).

C) Tarih. *Künnâse fi'l-felsefe ve târîhîhâ* (Kahire 1934); *Târîhu'l-milel ve'n-nihâl* (Kahire 1935); *Re'y fi Ebi'l-'Alâ'* (Kahire 1945); *Mâlik b. Enes terceme muharrere* (I-III, Kahire 1951); *el-Cündiyye ve's-silm fi'l-İslâm* (Kahire 1960); *Mâlik b. Enes tecâribü hayât* (Kahire 1962); *Târîhu'l-ḥaqâretü'l-Mısrîyye* (Kahire, ts., eserin II. cildinde yer alan İslâm'ın zuhurundan XX. yüzyıla kadar Mısır'da dinî hayatla ilgili bölüm [II, 529-560] Hülî'ye aittir).

D) Eğitim. *el-Ezher fi'l-karnî'l-İşrîn* (Kahire 1936); *İtticâhât ḥadîse fi't-tervîḥ ve evkâti'l-ferâğ* (Kahire 1980, Kemâl Dervîş, Muhammed Muhammed Hammâmî ile birlikte); *el-Melâ'ib ve'l-meyâdînü'r-riyâziyye el-miḳyâs ve'l-eb'âd* (Kahire 1984, Abbas er-Remlî ve Hanefî Muhtâr ile birlikte).

Hülî gençlik yıllarında el-Kâtibü'l-mütenekkir takma adıyla *Cerîmetü'l-âbâ', Sefrû'r-Reşîd ve er-Râhibü'l-mütenekkir* adlı üç tiyatro eseri kaleme almış, 1917 yılında Kahire Tiyatrosu'nda sahneye konan bu oyunlar yazarın ölümünden sonra *el-Edeb* dergisinde yayımlanmıştır.

Kâdî Abdülcebbar'ın *el-Muğnî fi eb-vâbi't-tevhîd ve'l-üdl* adlı eserinin XVI. cildinin ilmi neşrini yapan (Kahire 1380/1960) Hülî'nin ders notlarından oluşan *Nazarâtü'l-İslâmi'l-ictimâ'iyye ems el-yevm ve gâden, Müzekkiretü'l-aḥlâk, Târîhu'l-akâ'idi'l-İslâmiyye, Müzekkire âdâbi'l-baḥş ve'l-münâzara, Müzekkire fi'l-edebi'l-'Arabî ve târîhîhî* adlı eserleri henüz yayımlanmamıştır. *Mecelletü külliyyeti'l-âdâb, es-Siyâse, er-Risâle, el-'Arabî, el-Mukteḫaf, el-Edeb ve Mecelletü'l-ḳazâ'i's-şer'î* gibi dergilerde çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

The Encyclopaedia of Islam'ın Arapça çevirisi *Dâ'iretü'l-ma'âri'fi'l-İslâmiyye*'deki "Uşûl" (II, 265-290), "Belâgat" (IV, 65-72), "Taḥrîf" (IV, 602-608), "Tefsîr" (V,

348-374), "Selâm" (XII, 49-52), "Sîret" (XII, 440-458), "Şer'fat" (XIII, 257-265), "Şâlih" (XIV, 107-111), "Şaḫîḫ" (XIV, 150-161), "Şadaḳa" (XIV, 170-171) ve "Şalât" (XIV, 302-308) gibi birçok maddeye tashih, tenkit ve ikmal mahiyetinde ilâveler yapan Emîn el-Hülî'nin bütün eserleri, el-Hey'e-tü'l-Misriyyetü'l-âmme tarafından 1978 yılından itibaren *el-A'mâlü'l-kâmile li-Emîn el-Hülî* adıyla yayımlanmaya başlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâti'l-edebiyye*, Beyrut 1972, III, 399-400; M. Seyyid Kîlânî, *Zeylû'l-Milel ve'n-nihâl li'ş-Şehristânî*, Beyrut 1395/1975, s. 86-91; Bedevî Tabâne, *el-Beyânü'l-'Arabî*, Kahire 1396/1976, s. 415-424; Ahmed İsmailoviç, *Felsefetü'l-İstiḫrâk*, Kahire 1980, s. 404-409; İbrâhim Medkûr, *Ma'a'l-Hâlidîn*, Kahire 1401/1981, s. 132-133; Kâmil Sa'fân, *Emîn el-Hülî*, Kahire 1982; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, I, 400; a.m.f., *el-Müstedrek*, Beyrut 1406/1985, s. 137-138; Zirikî, *el-A'lam* (Fethullah), II, 16; Abdülmün'im Şüveys, *Uzma'ü min Mısır*, Kahire 1985, s. 162-170; Abdülvâris Mebrûk Saîd, *Fi İslâhi'n-naḫvi'l-'Arabî: Dirâse nakdiyye*, Küveyt 1406/1985, s. 133-140; M. Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyyün fi ḥamsine 'âmen*, Kahire 1406/1986, s. 79-81; Fehd b. Abdurrahman er-Rûmî, *İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-karnî'r-râbi' 'aşer*, Riyad 1406/1986, III, 881-924; Ahmed Ömer Ebû Hacer, *et-Tefsîrü'l-ilmî li'l-Ḳur'ân fi'l-mizân*, Beyrut 1411/1991, s. 302-307; *Mu'cemü esmâ'i'l-'Arab* (haz. Muhammed b. Zübeyr v.dğr.), Maskat 1411/1991, I, 547; M. Mehdi Allâm, *el-Mecma'iyyün fi ḥamsine minzû'l-bi'şeti'n-nebeviyye ḥattâ 'aşrine'l-ḥâzir ma'a nakd ve ta'lik*, *MMIADm*, XXX/1 (1955), s. 106-113; Suat Yıldırım, "Kur'ân-ı Kerîm'de Kissalar", *İFD*, III (1979), s. 41; Nebilî Ferrec, "Emîn el-Hülî fi'z-zikri'l-mi'eviyeti'l-milâd h.", *el-Müntedâ*, XIII/152, Dubâi 1416/1996, s. 14-16; Âtuf el-İrâkî, "Emîn el-Hülî ve nemâzic min fikrihi't-tecdîdî", a.e., XIII/152 (1416/1996), s. 17-21; M. Zekî el-Ağmâvî, "Taḫḫîḫ meşâri'd-dersi'l-belâğî ve tecdîdühü 'inde Emîn el-Hülî", a.e., XIII/152 (1416/1996), s. 22-25; Yümnâ Tarîf el-Havîlî, "Emîn el-Hülî: Risâletü't-teḫavvur ve't-tecdîd fi'l-fikri'd-dîni", a.e., XIII/152 (1416/1996), s. 26-33; Ahmed M. Sâlim, "Nehâdâtü'z-zât mine't-tağrîb ile't-te'şîl min Selâme Mûsâ ilâ Emîn el-Hülî", a.e., XIII/152 (1416/1996), s. 34-38.

HULÛSİ KILIÇ

HULK

(bk. AHLÂK).

HULMÂNİYYE

(العلمانية)

Müşebbihe'ye mensup Ebû Hulmân el-Fârisî ed-Dımaşki'nin (ö. IV/X. yüzyıl) görüşlerini benimseyenlere verilen ad (bk. MÜŞEBBİHE).

HULÛL (الحوّل)

İlâhî zâtın veya sıfatların yaratıklardan birine veya tamamına intikal edip onlarla birleşmesi anlamında bir terim.

Sözlükte "bir şeyi çözmek, bir yere intikal etmek, konup yerleşmek" anlamlarında masdar olan hulûl kelimesi isim şeklinde de kullanılır. Terim olarak "gül suyunun güle sirayet etmesi gibi iki cismin birleşmesi, varlıkla onun mahalli veya arazla cevher arasındaki münasebet, bir şeyin mevcudiyetinin diğerinin mevcudiyetiyle aynı olması" gibi değişik biçimlerde tanımlanmıştır (*et-Ta'rîfât*, "ḥll" md.; Tehânevî, I, 706-709). Ruhun bedenle, falakın insanla birleşmesine bazı filozoflar ve Bâtınîler'ce hulûl denilmişse de İslâm düşünce tarihinde itikadî tartışmalara konu teşkil eden hulûl "ilâhî zâtın veya sıfatların yaratıklardan birine, bir kısmına yahut tamamına intikal edip onlarla birleşmesi, Allah'ın insan veya başka bir maddî varlık görünümünde ortaya çıkması" diye tanımlanabilir. Hulûl kavramı Kur'ân-ı Kerîm ile bazı hadislerde sadece sözlük anlamında yer almıştır (bk. M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "ḥll" md.; *Müsned*, III, 354, 386).

İslâm'dan Önceki Dinlerde Hulûl. Genel olarak dinlerden tek tanrılı dinlere kadar geniş bir inanç kuşağında ortaya çıkan hulûl (incarnation) kavramı, insan üstü ilâhî bir kudretin belli bir amaç doğrultusunda çoğunlukla insan, bazan da hayvan sûretinde tamamen veya kısmen yeryüzünde görünmesini (bedenlenme) ifade eder. Bu tanımla hulûl, basit bir şekil değiştirmenin ötesinde ilâhî iradenin bilinçli olarak kendini göstermek üzere herhangi bir varlığın bedenini seçmesiyle ilgilidir. İlk şekli animistik dinlerde ortaya çıkmış olmakla birlikte hulûl inancı gerçek önemine özellikle Hinduizm ve Hıristiyanlık'ta kavuşmuştur. Bununla birlikte eski Mısır'dan Grekler'e kadar pek çok dinde görülmektedir.

Kozmostaki varlıklar arasında ontolojik bir ayırımın olmadığına ve bütün varlıkların mahiyeti itibarıyla özdeş bir can taşıdığına inanılan animistik dönemlerde bir ruhun bir başka bedene girmesi inancı (lycanthropy, shape shifting) oldukça yaygındı. Mezarlara konulan ölü hediyelerinin de desteklediği gibi muhtemelen ruhların mutlak olarak bir bedende var olabileceği düşüncesi bu inanca yol açmış-